

aanbevelingen voor beleid en praktijk

Naar een stimulerend
kunstopdrachtenbeleid voor de
publieke ruimte in Vlaanderen

Naar een stimulerend kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte in Vlaanderen

aanbevelingen voor beleid en praktijk

Aanbevelingen voor het beleid

- 1**
Erken de waarde van kunst voor de leefomgeving in Vlaanderen
- 2**
Stimuleer bij opdrachtgevers het out of the box denken en multidisciplinair samenwerken rond maatschappelijke kwesties in het openbaar domein
- 3**
Zet in op het delen en uitwisselen van kennis over kunst in opdracht in de publieke ruimte via (inter)nationale en beleidsdomeinoverschrijdende samenwerkingen en het faciliteren van een kennisnetwerk
- 4**
Investeer in beleidsinstrumenten ter ondersteuning van een sterk professioneel kader voor kunst in opdracht in de publieke ruimte

Aanbevelingen voor de praktijk

- 1**
Erken de complexiteit van (kunst in) de publieke ruimte
- 2**
Maatwerk en verantwoordelijkheid als sleutels voor een geslaagde kunstopdracht
- 3**
Zet in op de potentie van kunst en kunstenaars in een opdrachtcontext op basis van een duidelijke motivatie
- 4**
Schakel expertise in en bewaar de regie over het samenspel van diverse rollen

In januari 2014 lanceerde de Vlaamse overheid een oproep voor pilootprojecten kunst in opdracht. Onder het motto 'Meer dan object' werden opdrachtgevers en kunstenaars uitgedaagd om nieuwe, eigentijdse pistes te ontwikkelen rond kunst in opdracht voor de publieke ruimte. De selectie van de projecten en de begeleiding ervan gebeurde door een stuurgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers van de initiatiefnemers (Kunstenpunt, het Team Vlaams Bouwmeester en het Departement Cultuur, Jeugd en Media) en drie externe deskundigen.

De stuurgroep selecteerde vijf opdrachtgevers, die het engagement aangingen om samen met de stuurgroep de eigen positie en motivatie als opdrachtgever, maar ook de context waaraan ze hun opdracht wilden verbinden, grondig te analyseren en te bevragen, en hierrond een visie te ontwikkelen. Bij de keuze van de kunstenaars toonden de opdrachtgevers aandacht voor de complexiteit van de publieke ruimte, voor de vele maatschappelijke kwesties die er samenkomen en voor de diversiteit aan hedendaagse kunstvormen. Elke opdrachtgever maakte graag gebruik van de professionele ondersteuning door experts en bemiddelaars, die hun in de verschillende fasen van hun traject werd aangereikt en de dialoog tussen de betrokkenen kneedde op maat van timing en noden in het proces. Door alle stappen in het realisatieproces van de vijf geselecteerde pilootprojecten te documenteren en te delen, werd ook kennis opgebouwd bij alle betrokken actoren.

Het vierjarige begeleidingstraject — twee van de vijf kunst opdrachten, in Aalst en in Genk, zijn inmiddels volledig gerealiseerd — heeft de stuurgroep gesterkt in de overtuiging dat kunst kan bijdragen aan de kwaliteit van onze leefomgeving. Artistieke ingrepen kunnen de publieke ruimte opladen met betekenis, en laten ook burgers die zelden of nooit op eigen initiatief in aanraking komen met kunst, delen in de kunstbeleving. De ontwikkeling van een hedendaagse visie op en aanpak van kunst in de publieke ruimte belangt dus iedereen aan. Permanente visievorming en praktijkontwikkeling zijn ook noodzakelijk, gezien de veranderingen op het vlak van samenleven en wonen, de transities rond energie en klimaat en de transformaties van het openbaar domein. De Vlaamse en lokale administraties samen met actoren zoals experts, bemiddelaars en kunstenaars, dragen hier een bijzondere verantwoordelijkheid, over de legislaturen heen.

Vanuit de rijke ervaring met de vijf piloottrajecten wenst de stuurgroep acht aanbevelingen te formuleren voor beleidsmakers en opdrachtgevers. De verwachting hierbij is dat deze aanbevelingen zowel op Vlaams als op lokaal niveau op korte en lange termijn zullen leiden tot concrete acties voor en door beleid en praktijk. De erkenning van het maatschappelijk belang van kunst in de publieke ruimte waarin elke burger zich dagelijks beweegt, veronderstelt een professionele aanpak van kunst opdrachten en een stimulerend kunst opdrachtenbeleid.

4

Aanbevelingen voor het beleid

Op vele plaatsen in Vlaanderen worden kunstopdrachten gerealiseerd. De aanpak en eindproducten zijn zeer wisselend van kwaliteit. Kunst in opdracht voor de publieke ruimte is zelden de corebusiness van de initiatiefnemers. De expertise en kennis bestaan, maar zijn erg versnipperd. Kunst in opdracht voor de publieke ruimte is als jonge beleidsmaterie dan ook niet verbonden met een homogeen veld van actoren, maar slaat een brug tussen het artistieke veld enerzijds en een brede waaier van maatschappelijke actoren met uiteenlopende verwachtingen en verplichtingen anderzijds. Indien de Pilotprojecten een standaard willen zijn voor de kwaliteit van toekomstige projecten, dan is het noodzakelijk om zowel op Vlaams als op lokaal niveau duidelijker beleidskaders uit te werken voor potentiële opdrachtgevers. De stuurgroep reikt hierbij graag volgende aandachtspunten aan.

Erken de waarde van kunst voor de leefomgeving in Vlaanderen

Kunst in de publieke ruimte is zo oud als de straat en altijd nieuw

Het aanbrengen van cultureel-artistieke tekens in de publieke ruimte door overheden en bewoners is van alle tijden. Deze tekens getuigen van een cultureel bewustzijn, van zorg voor de gemeenschap en voor de gedeelde leefomgeving. Onze culturele bagage bepaalt hoe we ons de publieke ruimte eigen maken. De geschiedenis leert dat hoe meer aandacht daarbij uitgaat naar kwaliteit, hoe duurzamer de geproduceerde cultuurgoederen zijn en hoe sterker de waardering ervoor. Eenzelfde zorg en aandacht bij het produceren van nieuwe tekens voor de publieke ruimte is ook vandaag nodig. Overheden moeten in hun plannen voor het publiek domein zowel zorg dragen voor wat reeds bestaat, als ruimte bieden aan wat in de toekomst gecreëerd zal worden. Dit kan gaan om fysieke objecten, maar evengoed om tijdelijke, efemere en procesmatige interventies.

Openbaarheid in al zijn vormen

Het begrip publieke ruimte dient zeer breed te worden opgevat. Het gaat over fysieke (straten, pleinen en gebouwen, open ruimte en natuurgebied) zowel als virtuele ruimtes, en over een brede waaier van functies die aan publieke ruimte worden toegekend: mobiliteit, landbouw, onderwijs, wonen, zorg, vrije tijd en cultuur. Daarbij dient men oog te hebben voor het feit dat de publieke ruimte in onze huidige samenleving onder druk staat: de relatie tussen private en publieke ruimte wordt steeds complexer.

Publieke ruimte bestaat niet maar ontstaat telkens opnieuw

De publieke ruimte is geen statisch gegeven, ze ontstaat permanent door het gebruik ervan. Kunstenaars bevragen nieuwsgierig allerlei soorten plekken en contexten, laten een gedifferentieerd gebruik van de publieke ruimte zien, ontregelen haar. Net daarom is kunst betekenisvol in de publieke ruimte. Ze gaat relaties aan met de mens en zijn omgeving en kent vele manieren om zich ten opzichte van maatschappelijke kwesties te positioneren. Iedereen draagt een verantwoordelijkheid voor de publieke ruimte. Overheden zijn daarbij het publieke aanspreekpunt en de hoeders van het grotere geheel. Met de toenemende aandacht voor gedeelde plekken en gedeelde manieren van leven, groeit echter de betrokkenheid bij de gebruikers van de publieke ruimte. Tot die gebruikers behoren ook private partijen, waarmee overheden steeds vaker samenwerken.

Bijgevolg is het noodzakelijk de partners uit de private sector te betrekken bij de visievorming over de publieke ruimte en hen te sensibiliseren voor kunst in opdracht. Intervenieren in de publieke ruimte betekent daarom ook: zorg dragen voor complexe communicatieprocessen.

Kunst is geen instrument – Kunst is kunst

Kunst dient niet om sociale, toeristische of urbanistische noden te lenigen. Kunst voegt betekenis toe, bevraagt, prikkelt de verbeelding, laat mensen anders naar hun omgeving kijken, maar lost zelden verwachtingen in. Wanneer kunst wordt ingezet als probleemoplosser, is de kans groot dat opdrachtgever en/of kunstenaar bedrogen uitkomen.

Verbindende visie rond kunst in/en de publieke ruimte

Overheden zijn de hoeders van de grote schaal en de lange termijn. Zowel de lokale overheden als de Vlaamse overheid sturen of moedigen aan, faciliteren of investeren in de kwaliteit van de publieke ruimte. Daarbij is het belangrijk om op verschillende schaalniveaus (gemeente, stad, gebied, regio) een duidelijke visie te ontwikkelen op het openbaar domein en deze visie te verbinden met de rol van kunst. Dit zien we graag op elk beleidsniveau vertaald in een optimale erkenning van de waarde van kunst voor de leefomgeving via de kanalen en instrumenten die zich hiertoe lenen: publicaties, websites, beleidsnota's, visieteksten, opdrachtformuleringen, procedures en werkmethodes. Doel is te bewerkstelligen dat het streven naar artistieke kwaliteit van meet af aan in alle werkprocessen voor de openbare ruimte wordt geïncorporeerd en integraal onderdeel wordt van het beleid.

Stimuleer bij opdrachtgevers het out of the box denken en multidisciplinair samenwerken rond maatschappelijke kwesties in het openbaar domein

Stimulerende opdrachtcontexten

Naar aanleiding van de maatschappelijke transities die volop aan de gang zijn en de transitieprioriteiten die door de Vlaamse regering in haar toekomstvisie 'Visie 2050' geformuleerd werden rond economie, wonen, samenleven, werken, leren, mobiliteit en energie, staan de komende jaren zowel de Vlaamse overheid als de lokale overheden voor nieuwe uitdagingen die een impact zullen hebben op de planning, inrichting en vormgeving van het openbaar domein.

De verschillende bestuursniveaus in Vlaanderen zetten daarvoor in op een ontwikkelingsgerichte aanpak. Door hier ook artistiek experts en kunstenaars bij te betrekken, ontstaat het potentieel om anders te kijken naar de maatschappelijke kwesties die in een project aan bod komen en kunnen stimulerende opdrachtcontexten ontstaan. Het decreet op de integratie van kunstwerken in publiek toegankelijke gebouwen, het zogenaamde 'percentagedecreet', is een zinvol instrument gebleken, dat een positieve waardering van kunst in opdracht in de hand heeft gewerkt. Door aan te moedigen dat kunstenaars en experts ook betrokken worden bij de planning en inrichting van publieke ruimtes in ruimere zin, kan de Vlaamse overheid evenwel het maatschappelijk potentieel van kunst in opdracht versterken.

Samenwerken aan planning, inrichting en vormgeving van de publieke ruimte

Door artistiek experts en kunstenaars samen met ruimtelijke planners, stedenbouwkundigen, architecten en landschapsarchitecten, maar ook sociologen, filosofen, economen, zorg- en hulpverleners... te laten reflecteren over de maatschappelijke kwesties van vandaag, ontstaan nieuwe benaderingen of krijgen diverse belanghebbenden en betrokkenen een ander begrip van de opdrachtsituatie. Naargelang van de context en de eigenheid van hun artistieke aanpak kunnen kunstenaars zich opstellen als verbinders van partijen rond een gedeeld project.

Zuurstof voor de praktijkontwikkeling van de kunstenaar

Een open reflectie en multidisciplinair samenwerken kunnen ook de praktijk van de kunstenaar verrijken. Daarbij is de vaststelling dat steeds meer kunstenaars, uit alle mogelijke artistieke disciplines, de publieke ruimte als hun werkterrein beschouwen en verschillende rollen kunnen opnemen in alle fasen van het realisatieproces. Het gaat vaak over kunst die gebruikers en publiek betreft bij de processen van creatie en betekenisproductie en aldus innovatieve benaderingen van complexe samenlevingskwesties in de hand werkt.

3

Zet in op het delen en uitwisselen van kennis over kunst in opdracht in de publieke ruimte via (inter)nationale en beleidsdomeinoverschrijdende samenwerkingen en het faciliteren van een kennisnetwerk

Kunst in opdracht in de publieke ruimte: geen kwestie van één beleidsdomein

De relatie tussen kunst en de publieke ruimte raakt aan vele beleidsdomeinen: cultuur uiteraard, maar ook omgeving, binnenlands bestuur, mobiliteit en openbare werken, landbouw, wonen, werk, onderwijs, welzijn... Via de Kunstcel (departement Cultuur, Jeugd en Media) kan de Vlaamse overheid werk maken van cross-sectorale afstemming en het uitwerken van gezamenlijke strategische doelen, zowel op het Vlaamse niveau als bij de lokale overheden.

Stimuleren van kennisopbouw en kennisdeling

Het verzamelen en uitwisselen van informatie over kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte is een wezenlijk onderdeel van een sterk kunstopdrachtenbeleid. Alle betrokkenen bij de realisatie van een kunstopdracht – opdrachtgevers, ontwerpers, artistieke experts, bemiddelaars, kunstenaars, gebruikers... – moeten zich op een actieve en dynamische manier – via een centraal (digitaal) platform en de deelname aan kennisdelingsmomenten – kunnen laten inspireren. De Kunstcel kan hier een belangrijke rol opnemen. Door ruimte te creëren voor reflectie en onderzoek kan de Vlaamse overheid bovendien bijdragen aan de professionalisering van de praktijk van kunst in opdracht in de publieke ruimte.

Het kennisnetwerk in Vlaanderen connecteren met internationale kennis en expertise

Ook het verbinden van de betrokken actoren uit het eigen kennisnetwerk via het opzetten van internationale samenwerkingsverbanden en kennisuitwisseling in een netwerk van buitenlandse overheidsdiensten, kunstorganisaties en experts, is cruciaal. Vanuit dit netwerk kunnen ook mogelijkheden worden afgetast rond het opzetten van Europees vergelijkend onderzoek.

Investeer in beleidsinstrumenten ter ondersteuning van een sterk professioneel kader voor kunst in opdracht in de publieke ruimte

De voorbije twee decennia heeft zich een voorbeeldstellende praktijk ontwikkeld van kunst in opdracht in de publieke ruimte. De vele realisaties van kunstopdrachten in de (semi)publieke ruimte, de gefragmenteerde maar reële waaiers aan ondersteuningsvormen, de grotere aandacht voor kwaliteit, de stijgende vraag naar artistieke bemiddeling en expertise, de nood aan een toetsingskader voor beleidsmakers op lokaal niveau, de groeiende vraag naar de inbreng van deskundigheid bij samenwerkingsverbanden en overlegstructuren en de groeiende interesse voor de publieke ruimte bij de kunstenaars zelf, zijn daar het bewijs van. Er dienen zich meer kunstorganisaties en kunstprofessionals aan die zich willen inzetten voor de kwaliteit van de publieke ruimte. Vanuit de ervaringen van de Pilotprojecten is het bijgevolg vanzelfsprekend de gelegde fundamenten te versterken en hierop verder te bouwen om kunst in opdracht in de publieke ruimte structureel te verankeren en verder te verdiepen.

Consolideer de Kunstcel als hefboom voor professionalisering

De in 1998 opgerichte Kunstcel is de enige entiteit binnen de Vlaamse overheid die zich, weliswaar zonder juridische verankering van haar opdracht, de professionalisering en kwaliteitsbewaking van kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte tot taak heeft gesteld. Vanuit het Team Vlaams Bouwmeester, en sinds 2016 vanuit het Departement Cultuur, Jeugd en Media, bood en biedt de Kunstcel ondersteuning aan publieke opdrachtgevers en beleidsmakers op zowel Vlaams als lokaal niveau, bij de opzet en realisatie van kunstopdrachten. Deze ondersteuning neemt onder meer de vorm aan van beleidsadvies, onderzoek en evaluatie van bestaande regelgeving en praktijken, het coördineren van beleidsdomeinoverschrijdend en cross-sectoraal overleg en samenwerkingen, het stimuleren van opdrachtgevers en eerstelijnsadvies en -begeleiding bij het definiëren van opdrachten en (via de inzet van onafhankelijke artistiek adviseurs) de selectie van kunstenaars. De Kunstcel documenteert de projecten die ze ondersteunt, bundelt de bestaande expertise en bevordert door middel van publicaties, symposia en de organisatie van andere publieke evenementen de verspreiding en uitwisseling van kennis rond kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte. De stuurgroep is ervan overtuigd dat de Vlaamse overheid, wil ze werk maken van de hoger geformuleerde aanbevelingen, dient na te gaan welke rol en taken de Kunstcel in de toekomst binnen de Vlaamse overheid kan opnemen, en hoe ze in functie van haar nieuw gedefinieerde

missie kan worden versterkt met actoren uit het kennisnetwerk. Dit veronderstelt niet alleen de uitbouw, vanuit de huidige taken van de Kunstcel, van een centraal landelijk opererend aanspreekpunt dat inzet op het verbinden van alle spelers en hun expertise in een Vlaams netwerk rond kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte. Het gaat daarnaast ook om de optimalisering van bestaande en de ontwikkeling van nieuwe instrumenten ter bevordering van een kwaliteitsvol proces en het beschikbaar stellen van voldoende middelen.

Exploreer de mogelijkheden van een projectenfonds

Om met kunst in opdracht te kunnen experimenteren en innoveren en multidisciplinair samen te werken is een professioneel kader nodig dat de Vlaamse en lokale overheden ruimte biedt om in te spelen op de artistieke en culturele actualiteit. Daarom is het raadzaam dat de Vlaamse overheid de mogelijkheden van een projectenfonds voor kunstopdrachten in de publieke ruimte verder exploreert. De Pilotprojecten hebben immers aangetoond dat het benaderen van potentiële opdrachtgevers met een incentive eerder dan met een verplichting, en het aanbieden van een professionele omkadering met expertise en kennis, het ontstaan van innovatieve en kwaliteitsvolle projecten in de hand werkt. Een projectenfonds waar vanuit het principe van cofinanciering zowel publieke als private opdrachtgevers, maar ook kunstenaars, organisaties en gebruikers van de publieke ruimte, al dan niet in een samenwerkingsverband, projectvoorstellen kunnen indienen en de projecten door experts kwalitatief beoordeeld en opgevolgd worden, kan de praktijk van kunst in opdracht naar een hoger niveau tillen, zodat er naast klassieke invullingen ook ruimte komt voor innovatieve en grensverleggende realisaties.

Kunst in opdracht en cultuurbeleid

Willen publieke opdrachtgevers in de verschillende fasen van een traject van kunst in opdracht in de publieke ruimte een beroep kunnen doen op de expertise van kunstorganisaties, artistiek deskundigen en kunstenaars, dan dient de Vlaamse overheid te investeren in de verdere professionalisering van deze actoren. Op de agenda van het cultuurbeleid moet ook aandacht zijn voor de nieuwe verantwoordelijkheden die daar voor kunstenaars en kunstprofessionals bij horen en gezocht worden naar de juiste omkadering.

4

Aanbevelingen voor de praktijk

Een kunstopdracht kent meestal een lange cyclus: van aanleiding en visievorming, over opdrachtformulering, artistieke selectie, bemiddeling, productie en realisatie tot het creëren van draagvlak en het behoud en beheer. Bij wijze van leidraad voor wie aan de slag wil gaan met de realisatie van kunstopdrachten in de publieke ruimte, geven we vanuit de ervaringen met de Pilotprojecten graag volgende aandachtspunten mee.

1

Erken de complexiteit van (kunst in) de publieke ruimte

Bij kunstopdrachten zijn verschillende actoren betrokken: de (mogelijk veelkoppige) opdrachtgever(s), bemiddelaars en experts, de kunstenaar(s), de architect(en) en de gebruikers van de ruimte. Daarnaast raakt kunst in de publieke ruimte aan veel maatschappelijke domeinen. In alle fasen van een kunstopdracht is een goede communicatie dan ook bepalend voor de slaagkansen van een project. De betrokkenen spreken niet altijd dezelfde taal. Daarom is het belangrijk vertrouwd te raken met elkaars referentiekaders en misverstanden uit de weg te ruimen. Pas daarna kunnen verschillende verwachtingen helder gesteld en op elkaar afgestemd worden. Zo groeien ook **de mogelijkheden voor alle betrokken actoren om zich het kunstproject toe te eigenen.**

De samenwerking tussen verschillende spelers en beleidsdomeinen veronderstelt soms ook publiek-private samenwerkingen. De synergie tussen publieke diensten en private partijen maakt het opdrachtgeverschap complexer, maar biedt tegelijk een nieuwe waaier aan mogelijkheden door de betrokkenheid van een breder veld, nieuwe financieringsmodellen en nieuwe opdrachtsituaties voor kunstenaars. **Het proactief zoeken van opdracht-mogelijkheden binnen PPS-constructies** kan een nieuw terrein openen voor kunst in de publieke ruimte.

De publieke ruimte zelf is onderworpen aan bepaalde wetten en regels, wat voor bijkomende complexiteit zorgt. De voortdurend veranderende condities van de publieke ruimte vergen daarom steeds weer aangepaste tools. Ook de **erkenning van de eigenheid, mogelijkheden en beperkingen van de publieke ruimte** vormt een basis om op verder te bouwen. Een gedegen **kennis over de (juridische) condities** van de openbare ruimte, die zo helder mogelijk gedeeld wordt met alle betrokkenen, is hierbij onontbeerlijk.

Een kunstopdracht volgt ten slotte niet per definitie een lineair uitgezet pad. Obstakels op inhoudelijk of technisch vlak zijn niet noodzakelijk negatief; ze kunnen het proces van concept naar realisatie aanscherpen. Door **bewust tijd te maken voor een kritische benadering van de vraag van de opdrachtgever**, kan de maatschappelijke relevantie van het project worden aangescherpt.

2

Maatwerk en verantwoordelijkheid als sleutels voor een geslaagde kunstopdracht

De publieke ruimte is geen leeg podium of lege tentoonstellingszaal. De context waarin kunst ingezet wordt is bepalend voor de keuze van de kunstenaar(s), de aanpak van de kunstenaar(s), het proces dat gelopen wordt en de uiteindelijke realisatie. **Een kunstopdracht betekent telkens maatwerk, op maat van de plek, op maat van de opdrachtgever, op maat van de 'gebruiker' van de plek.**

Het opdrachtgeverschap is een gelaagd verhaal.

De opdrachtgever is vaak een divers samengestelde groep die opereert op verschillende (beleids)niveaus, met diverse mandaten en mogelijk vanuit diverse perspectieven (bijv. publiek-privaat). De toe-eigening van een kunstopdracht vergt van zo'n meerkoppige opdrachtgever een **sterke betrokkenheid en engagement**. Een kunstopdracht staat of valt met de juiste mensen op de juiste plaats. Van bij de start is het belangrijk om een communicatietraject met de gebruikers van de publieke ruimte op te zetten en in samenhang met de artistieke keuzes na te gaan hoe publieksbemiddeling een maatschappelijk draagvlak kan helpen creëren.

Een actief bewustzijn van de opdracht om een kunstwerk dynamisch te houden en/of te onderhouden na het realisatietraject is zowel bij de opdrachtgever als het publiek noodzakelijk. Heldere afspraken en communicatie op maat rond de levenscyclus van een werk en de interactie met het publiek voorkomen 'ruis' in de toekomst. Een goede start van het publieke leven van een kunstwerk begint bij een actief beheer en **aandacht voor nazorg en 'collectievorming'**.

Het benodigde maatwerk en de lange cyclus van een project, maken het noodzakelijk om projecten helder en flexibel te plannen en voor **continuïteit in de opvolging en procesbewaking** te zorgen.

Zet in op de potentie van kunst en kunstenaars in een opdrachtcontext op basis van een duidelijke motivatie

Het **grondig verkennen van de opdrachtsituatie** en -context en de ontwikkeling van een visie daarop kan tot verrassende resultaten leiden, waarbij de potentie van een plek of context ten volle benut wordt. **Van bij de start werken aan de visie op de rol die kunst kan spelen**, doorbreekt in verdere fasen mogelijk de klassieke patronen op vlak van proces, output (tijdelijk en/of permanent), 'gebruikers'-participatie enzovoort. Het loslaten van de inzet van kunst voor (city)marketing, sociale cohesie of het oplossen van maatschappelijke problemen leidt tot goed opdrachtgeverschap, waarbij de kunstenaars hun autonomie ten volle kunnen ontplooiën. Het **benoemen van het soort kwaliteit** dat men zoekt in het proces (kwaliteit van participatie, uitvoeringskwaliteit, conceptuele kwaliteit...) stelt daarenboven de verwachtingen op scherp. **Een duidelijke motivatie** van de opdrachtgever voor de kunstopdracht helpt de kunstenaar aan de slag te gaan vanuit de specifieke opdrachtsituatie.

Hierbij dient echter rekening gehouden met het feit dat de **ontwikkeling en het beheer van de publieke ruimte meer en meer een collectieve taak is geworden**. Naargelang van de opdrachtsituatie ontstaat een dynamisch proces tussen de opdrachtgever, de ontwerper, de kunstenaars, kunstprofessionals maar ook de gebruiker van de publieke ruimte, waarbij de rollen van de betrokken actoren soms vervagen en in mekaar overgaan. **Een breed maatschappelijk draagvlak voor kunst in de publieke ruimte stimuleren en sensibiliserende initiatieven ontwikkelen** zijn onontbeerlijk voor het creëren van wederzijdse voeling voor elkaars principes, rollen en opvattingen en bijgevolg de realisatie van kwaliteitsvolle kunstopdrachten.

Schakel expertise in en bewaar de regie over het samenspel van diverse rollen

Door bij een kunstopdracht **externe experts voor visieontwikkeling, bemiddeling en kunstenaarsselectie** te betrekken, geeft een opdrachtgever blijk van ambitie en inzet voor de kwaliteit van de publieke ruimte.

De ontwikkeling van een kunstopdracht is een proces dat verscheidene competenties vereist: artistieke, technische, juridische of financiële expertise, ruimtelijk inzicht, kennis van projectmanagement en (participatieve) processen, sociale vaardigheden, geletterdheid, historische en maatschappelijke bagage, kennis van of ervaring met bestuursmechanismen... In de verschillende fasen van een traject komen deze competenties op het voorplan in de verschillende rollen die opgenomen worden door opdrachtgever, bemiddelaar, curator, expert, kunstenaar, theoreticus, ontwerper, architect.

Een opdrachtcontext is meestal een vat van mogelijkheden, waarbij zowel experts met een verschillende achtergrond (sociologisch, filosofisch, stedenbouwkundig, historisch, kunsthistorisch...) als kunstenaars de opdrachtgever kunnen bijstaan in het ontwikkelen van een visie die de weg helpt bereiden naar een kunstopdracht. Die visievorming vereist een analyse van de context, een verkenning van de opdrachtsituatie en duiding van de waaier aan mogelijkheden. Als de artistieke dimensie bij deze visieontwikkeling nog ontbreekt of scherper gesteld dient te worden, heeft de opdrachtgever veeleer een bemiddelaar nodig die via het formuleren van een opdracht de bakens uitzet voor het betrekken en selecteren van een kunstenaar in het proces. De kunstenaarsselectie is een onderdeel van de rol van bemiddelaar en steeds afhankelijk van de ambities en de visie op de opdracht. Het is daarbij belangrijk ruimte te laten voor onverwachte wendingen. Deze flexibiliteit brengt de artistieke potentie naar boven. **De erkenning en ondersteuning van de rol van de bemiddelaar/expert zijn essentieel** voor het opzetten van kwalitatieve projecten in de publieke ruimte.

Duidelijke afspraken en flexibiliteit in het opnemen van deze rollen zijn noodzakelijk. Een kunstopdracht vereist **een professionele aanpak waarbij de juiste competenties vanuit een heldere regie in verschillende fasen van het proces bij de betrokken actoren actief worden opgezocht en ingezet**.

Conclusie

De vraag naar de rol van kunst op het vast menu van de inrichting van de publieke ruimte zetten en proactief omgaan met de mogelijkheid om kunst te betrekken van bij het begin van een traject kan verrassende resultaten opleveren. Kunstenaars zijn niet louter makers van ‘beelden’. Hun creatieve perspectief kan een interessante opening bieden in het denk- en realisatieproces van stedelijke, gemeentelijke en regionale ontwikkelingsprojecten. Continu onderzoek en permanente reflectie door kunstenaars met diverse output hebben een sterk potentieel bij langdurige ontwikkelingsprojecten. Ze geven zuurstof aan deze projecten, zetten zaken op scherp, leggen de vinger op maatschappelijke kwesties die spelen in die specifieke context. Een alertheid voor stimulerende opdrachtcontexten om dat mogelijk te maken is een permanente oefening. Binnen een gemeenschap van opdrachtgevers kunnen deze aanleidingen voor kunstprojecten verder ontrafeld worden met experts, zodat uitdagende kansen voor kunstprojecten ontstaan. Een palet van stimulerende opdrachtcontexten biedt voor kunstenaars tevens een interessante wisselwerking met de eigen artistieke praktijk. Kunstenaars hebben immers meer en meer interesse en engagement voor de publieke ruimte. Opdrachtgevers en bemiddelaars hebben de sleutels in handen om deze belangstelling te valoriseren in interessante kunstopdrachten.

De stuurgroep pleit dus voor een duidelijke investering van de Vlaamse overheid in de uitbouw van een instrumentarium ter bevordering van een sterk professioneel kader. Daarbij is de erkenning van de waarde van kunst voor de leefomgeving door alle beleidsdomeinen en overheidsniveaus in Vlaanderen essentieel. Om professioneel te kunnen werken is het daarbij noodzakelijk om de bestaande Kunstcel uit te breiden en te versterken met een kennisnetwerk en hiervoor de nodige budgetten te voorzien.

Er blijven na de ervaring van deze eerste generatie Pilotprojecten een aantal discussiepunten en onduidelikheden bestaan. Het evaluatietraject van het ‘percentagedecreet’ heeft daarenboven uitgewezen dat Vlaanderen klaar is voor het uitbreiden van het toepassingsgebied voor kunst in opdracht tot de publieke ruimte. De impact en leerpunten van de eerste reeks Pilotprojecten zijn dan ook zeer nuttig voor het ontwikkelen van een nieuw pilotprojectentraject. Daarbij willen we meer in het bijzonder aandacht vragen voor volgende kwesties: het gevaar van instrumentalisering van kunst, de vraag van opdrachtgevers naar een duurzame output, de complexiteit en meerstemmigheid van de opdrachtcontext, het inzetten van kunst bij langetermijnprojecten en ten slotte het spanningsveld tussen publieke en private ruimte.

19 **Pilootprojecten Kunst in Opdracht 'Meer dan object'**

5 Pilootprojecten Kunst in Opdracht 'Meer dan object'

i.	DORPSKERN RESSEGEM Een partituur voor Ressegem	6
ii.	TONDELIER GENT PILOOT public art platform	9
iii.	HEILIG HARTMONUMENT GENK Tien Taarten	18
iv.	COLLECTIE PROVINCIE ANTWERPEN (On)begane grond Collectie van/voor Every collection hides another collection	23
v.	DENDERZONE AALST Dwarsligger	20

Dit dossier biedt voor elk van de Pilootprojecten Kunst in Opdracht ‘Meer dan object’ informatie over de opdrachtgever(s), het projectteam, de locatie, de begeleiding, de aanleiding voor de kunstopdracht, de opdrachtsituatie, het kunstbudget, de kunstenaars en een beschrijving van het kunstproject.

Samen met ‘Naar een stimulerend kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte in Vlaanderen: acht aanbevelingen voor beleid en praktijk’ maakt dit deel uit van een tweeledige publicatie die verschijnt in het kader van het pilootprojectentrajec Kunst in Opdracht ‘Meer dan object’ (2014-2017).

Het traject van de Pilootprojecten Kunst in Opdracht ‘Meer dan object’ is onderdeel van een proces van beleidsontwikkeling en actie rond kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte. De samenwerking rond deze pilootprojecten was voor de partners en alle betrokken opdrachtgevers, kunstenaars en experts een gedeelde zoektocht naar vernieuwing.

i.

De dorpskern van Ressegem

OPDRACHTGEVER

Gemeentebestuur Herzele

PROJECTLEIDERS

Jan Hermans cultuurbeleidscoördinator

Daniel Adriaens gemeentesecretaris

Sofie Hoefman Schepen van Cultuur

LOCATIE

Ressegemstraat, Blauwstraat, Walstraat en
Sint-Mauritsplein in Ressegem

AANLEIDING

Het dorpscentrum van Ressegem bestaat uit twee open percelen die grenzen aan de kerk, de pastorij, de begraafplaats en een beschermde motte met rijke historiek. De herinrichting en herbestemming van die open dorpskern is al jaren een agendapunt voor de gemeente Herzele. Bij gebrek aan consensus over reeds geformuleerde voorstellen is de gemeente op zoek naar een aanpak om tot gedragen conclusies te komen over toekomstige ingrepen in deze landelijke kern van het dorp.

OPDRACHTSITUATIE

Het gaat om een dorpsgezicht dat wellicht al duizend jaar grotendeels onveranderd is gebleven. De jongste veertig jaar kon men het niet eens worden over de bestemming van de twee landbouwgronden. Net voor de start van het pilootproject besliste het gemeentebestuur op aandringen van een groep dorpsbewoners dat het gebied zijn open karakter zal bewaren, maar daarbij een publieke functie krijgt. Deze publieke functie hoeft voor de gemeente niet ingevuld te worden door een ontwerper. Het inschakelen van een kunstenaar opent de mogelijkheid om de visies van de betrokken partijen te verruimen en op onverwachte manieren met elkaar te verbinden. Dit project staat on hold vanwege praktische en juridische obstakels: de twee percelen hebben stricto sensu (nog) geen publiek karakter, en de aankoop door de gemeente en/of samenwerking met de private eigenaars verlopen niet van een leien dakje.

BEGELEIDING (2014-2018)

Bemiddelaar **Nils van Beek** ontwikkelde een visie aan het begin van het traject, stond in voor de kunstenaarsselectie en bleef betrokken tijdens de voorbereidende fase van de uitvoering van het kunstenaarsvoorstel.

KUNSTBUDGET

€ 35.000 (€ 20.000 opdrachtgever + € 15.000 Pilootprojecten)

KUNSTENAARS

Birthe Leemeijer en **David Helbich**

KUNSTPROJECT

‘Een partituur voor Ressegem’

Verschilligheid

Nils van Beek

David Helbich en Birthe Leemeijer vroegen zich af hoe de burgers, na alle mentale en bestuursmatige ontwikkelingen die het groene hart van hun dorp de voorbije decennia doormaakte, de centrale weide en akker nu eigenlijk beleven. Het scherpstellen op de betekenis die de dorpsbewoners aan de centrale publieke ruimte geven, vormde voor hen de belangrijkste voorwaarde voor het ontwikkelen van een kunstproject. Zij willen de centrale open ruimte tijdelijk verkavelen en aan elke inwoner een kavel toewijzen van ca. twaalf vierkante meter. Gedurende een jaar zullen deze kavels op basis van een set door de kunstenaars ontwikkelde formules worden ontwikkeld, in gebruik genomen, met gewassen bebouwd of braak gelegd afhankelijk van de wensen van de bewoners. Deze ‘partituur’ van de kunstenaars mondt uit in de creatie van een beeld, een spiegeling van het dorp zelf. De herverkavelde en vormgegeven ruimte wordt zo een zinnebeeld van radicale democratie, van interactiviteit versus interpassiviteit en van burgerschap in een neo-rurale/non-urbane context.

Het oorspronkelijke idee om voor Ressegem een nieuw gebruik, een nieuwe traditie te installeren, dat speelde bij de selectie van deze kunstenaars, was ingegeven door het zoeken naar de realisatie van een minimale, tijdelijke en/of veranderlijke ingreep, het motto ‘Meer dan object’ indachtig. De respons van David Helbich en Birthe Leemeijer valt perfect onder deze noemer, maar met hun onverwachte, letterlijk aan de grond gebonden voorstel bleek het projectterrein niet zo beschikbaar als oorspronkelijk gedacht.

Soms is het beste antwoord op een gecompliceerde vraag, het stellen van een betere vraag, scherper, urgenter. Het rigoureuze plan van David Helbich en Birthe Leemeijer voor het dorpshart van Ressegem is nog niet ten uitvoer gebracht. Er blijken praktische belemmeringen te zijn. De weide is in particulier bezit en de eigenaresse, die eerder de kans misliep om deze als bouwgrond te verkopen, ziet geen dringende reden om de kalme vrede van haar grazende paarden te verstoren. Misschien zal zij te bewegen zijn om het perceel tijdelijk voor het project beschikbaar te stellen, wanneer ook de aanpalende akker daarvoor zal worden ingericht. Maar ook de aankoop daarvan door de gemeente wil niet vlotten, omdat er niet zomaar een gelijkwaardig alternatief aan de pachter kan worden geboden.

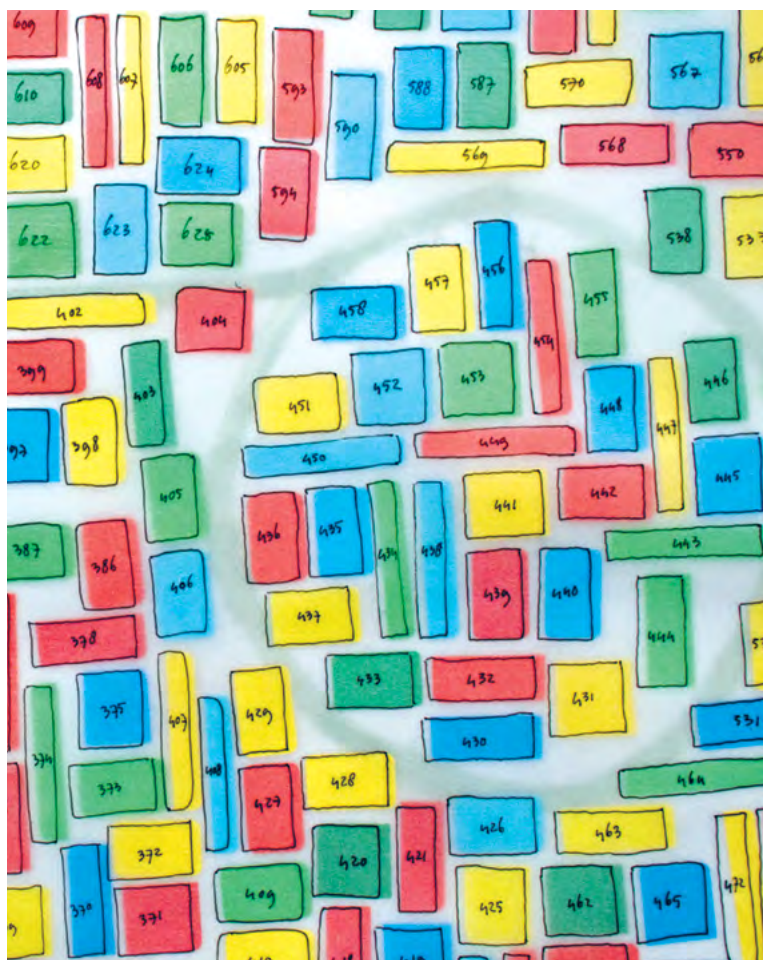
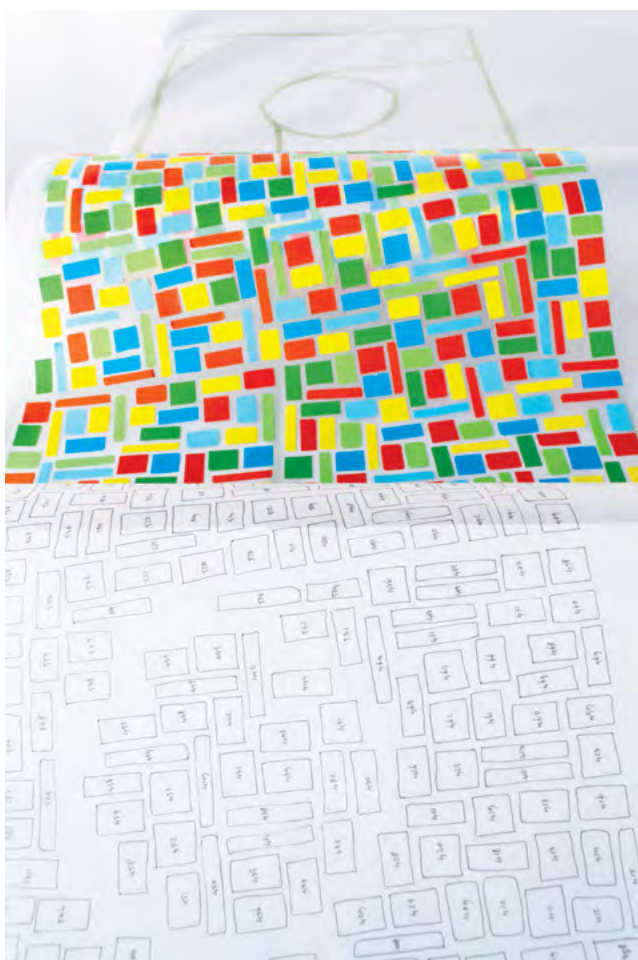
De essentie van de pilootprojecten is dat de stappen in het opdrachttraject worden gezet onder een zelfkritisch vergrootglas. Tijd nemen om de juridische randvoorwaarden van de publieke ruimte zo goed mogelijk in kaart te brengen opdat het projectvoorstel uitgevoerd kan worden is essentieel. De aangezette communicatie met inwoners en bestuur in de voorbereiding van het projectvoorstel was een goede basis om verder op te bouwen in het verdere traject. Voor een beter begrip van de (Vlaamse) praktijk zijn echter niet alleen de externe oorzaken voor het verloop interessant, maar ook de eigen keuzes en respons van de kunstenaars en bemiddelaar op de veranderlijke situatie. Bovendien is het proces bij publieke kunst een integraal onderdeel van het kunstwerk, het draagt bij aan de uiteindelijke betekenis ervan. Ook biedt het proces aanknopingspunten voor reflectie op de staat van het publieke domein, op de ‘agency’ van (groepen) mensen, dieren en dingen.

Ontwerp voor een tijdelijke invulling van de akker en de weide (Birthe Leemeijer en David Helbich)

Ongetwijfeld hadden we, achteraf gezien, eerder met de inwoners in direct contact moeten treden. Het conflict en daarmee het risico om daarin partij of instrument te worden, bleek groter dan gedacht.

Met de licht absurdistische wijziging van de bestemming van de weide tot, hoewel privaat bezit, publiek recreatief groen, is de angel eruit gehaald. Het kunstproject, efemeer of fysiek, hoeft geen katharsis meer te bieden. Kunstvoorstellen voor Ressegem dienen niet om tegenstellingen te overbruggen, maar brengen de oppositie juist teweeg. De huidige inrichting van het dorpshart rondom een weide en een akker is kennelijk de meest wenselijke. Behalve dat deze zichtlijnen op de historische bebouwing en motte vrijlaat, werkt de onnadrukkelijke openheid en oningevuldheid van de plek ook weldadig op het gemoed. De kans is groot dat, ondanks de oplossing die in de bestemmingswijziging is gevonden, de weide en de akker in de toekomst wel weer eens terug op tafel zullen komen, wanneer er nieuwe ideeën ontstaan over de ontwikkeling van het dorp, of wanneer een verandering in de ruimtelijke of eigendomssituatie daar aanleiding toe geeft. Zolang er niet werkelijk meer wat op het spel staat, is de betrokkenheid echter vermoedelijk gering. Maar dan toch die vraag: is het voor plaatsen als Ressegem niet belangrijk om, bijvoorbeeld in het kader van de kunst, de onverschilligheid te bestrijden die meekomt met het toedekken van verschillen?

ii.

Tondelier is een stadsontwikkelingsproject in Gent

OPDRACHTGEVER

Tondelier Development nv en Stad Gent

PROJECTTEAM

Bruno Terry bestuurder Tondelier Development nv

Inge Verest voormalig medewerker Tondelier Development nv

Christophe Landuyt projectontwikkelaar Tondelier Development nv sinds 2017

Filip Van de Velde projectleider Departement Publieke Ruimte Stad Gent

Kathleen Bautmans adviseur Cultuurdienst Stad Gent

LOCATIE

Gasmeterlaan, Elsstraat, Biervlietstraat en Blaisantvest in Gent

AANLEIDING

Op de voormalige industriële Gasmetersite ten noorden van het stadscentrum bouwt de Stad Gent in een publiek-private samenwerking met partner Tondelier Development nv en onder stedenbouwkundige supervisie van het bureau Rapp + Rapp een duurzame nieuwe stadswijk. Op de gesaneerde projectgrond zullen het komende decennium 530 woningen (diverse budgetten en typologieën) verrijzen rondom een park van 2,5 hectare, met diverse publieke en commerciële functies binnen handbereik. In de PPS-overeenkomst tussen Tondelier Development nv en de stad Gent is initiatief getoond voor een kunstproject voor de nieuwe openbare ruimte. De overeenkomst bepaalt dat dit kunstproject rekening moet houden met de visie op en praktijk van kunst in de publieke ruimte zoals beschreven in de nota 'Kunst in de publieke ruimte' van de Stad Gent. De opdrachtgever wenst met deze kunstopdracht in te spelen op de behoeften van de plek en hecht veel belang aan een procesmatige aanpak en participatief luik in het voortraject van de vastgoedontwikkeling.

OPDRACHTSITUATIE

Tondelier wil geen enclave worden maar een rechtstreekse aanleiding zijn voor de aanpalende wijken om in dit ontwikkelingsverhaal te worden meegenomen. De allereerste betrokkenen op de site zijn de bewoners van de omliggende wijken Rabot en Blaisantvest, aangezien de nieuwe bewoners pas vanaf 2018 geleidelijk aan hun intrek nemen op Tondelier. Kunst wordt in deze context uitgedaagd een belangrijke motor te zijn in de toekomstige ontwikkeling, waarbij ook duurzaamheid en innovatie belangrijke pijlers zijn, een combinatie die voor de ontwikkelaar kansen biedt voor een grotere naamsbekendheid (*place marketing*), een sterkere identiteit en verbondenheid met de site.

BEGELEIDING (2014-2018)

Bemiddelaar **Danielle van Zuijlen** ontwikkelde een visie aan het begin van het traject, stond in voor de kunstenaarsselectie en blijft als curator betrokken tijdens de realisatiefase.

KUNSTBUDGET

€ 120.000 (€ 100.000 opdrachtgever + € 20.000 Pilotprojecten)

KUNSTENAARS

Filip Van Dingenen

Petra Stavast

Kelly Schacht

Stijn Van Dorpe

Lotte Geeven

KUNSTPROJECT

PILOOT public art platform (2015-...)

verschillende projecten en initiatieven te volgen via <http://pilot.co/>

PILOOT public art platform

Danielle van Zuijlen

¹ vzw PILOOT werd opgericht in 2015 om het collectief van kunstenaars meer zelfstandigheid te geven in het beheren van de middelen. In het bestuur zetelen onder meer een museumdirecteur, een notaris en een investeerder.

² Kathrin Wolkowicz startte in het Rabot een laagdrempelige cinemaclub, waarmee ze de relatie kunstenaar-bewoner onderzoekt en activeert. Haar project is onafhankelijk maar kadert in de betrokkenheid van Stijn Van Dorpe.

³ <https://www.kunsten.be/kalender/4133-workshop-piloot-projecten-kunst-in-opdracht-4-hoe-vrijwaar-je-een-plaats-voor-kunst-binnen-stadsontwikkeling->

Het initiële voorstel voor het Gentse pilootproject was om niet één kunstproject te realiseren, maar een blijvend platform voor kunst binnen stadsontwikkelingsproject Tondelier. Via langlopende projecten zouden kunstenaars inspelen op de specifieke en complexe context van een publiek-private stadsontwikkeling die grenst aan de armste wijk van de stad, het Rabot. De vzw PILOOT werd opgericht¹ en het project startte met vijf kunstenaars en een curator / bemiddelaar als PILOOT public art platform. Terwijl de kunstenaars hun ingrepen en ‘oefeningen’ vormgeven, worden er collectief verschillende wegen uitgetest om het platform een permanente basis te geven. De vraag hoe en met welke middelen het platform na 2019 kan worden voortgezet – de zoektocht naar een geschikt model voor een platform voor kunst bij stadsontwikkeling – is daarmee een essentieel onderdeel van dit pilootproject.

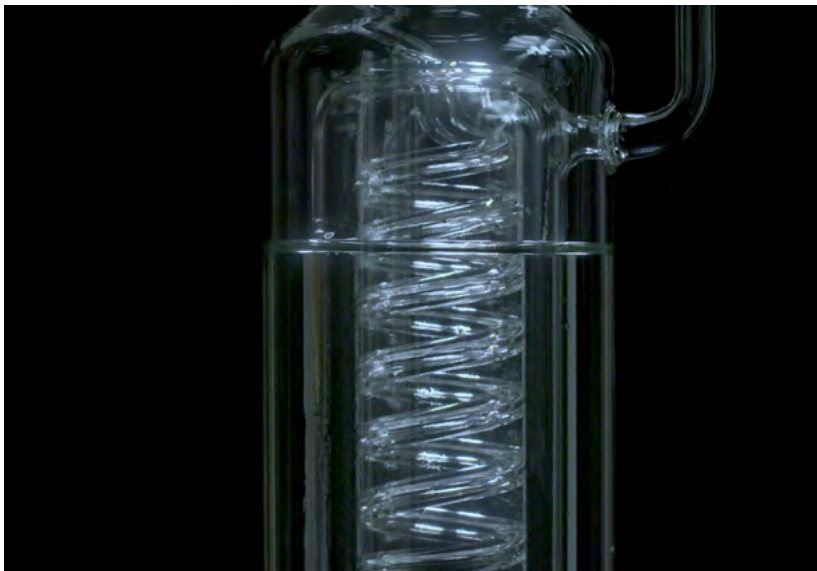
Het aantal betrokkenen groeide gestaag: waar de kunstenaars voor de realisatie van het werk samenwerken met lokaal betrokkenen en bewoners uit de omliggende buurten, kwamen er ook nieuwe kunstenaars bij. Stijn Van Dorpe werkt met kunstenaars Kathrin Wolkowicz uit Rotterdam² en Audrey Cottin uit Brussel, en Lotte Geeven ging samenwerken met Yeb Wiersma. Het oorspronkelijke voorstel van Lotte Geeven, *The Golden Apartment*, was bedoeld als laagdrempelig beleggingsobject: iedereen (ook minder kapitaalkrachten uit de aangrenzende Rabotbuurt) zou een stukje Tondelier kunnen kopen en naar eigen inzicht inrichten, door online voor enkele tientjes een kavel van *The Golden Apartment* aan te schaffen. De schepen van cultuur maakte echter principieel bezwaar tegen het feit dat een nieuwbouwapartement verloren zou gaan voor bewoning en sprak een veto uit. Geevens alternatieve voorstel had niet meer kunnen contrasteren met het oorspronkelijke ‘vastgoedproject’: ze vatte het plan op een efemeer parfum te ontwikkelen voor de nieuwe wijk, Essence de Rabot.

Het platform formuleerde de ambitie tot ‘het vrijhouden van een plaats voor kunst binnen stadsontwikkeling’, een vrijplaats en ‘niet definitief ingevulde ruimte die steeds opnieuw een tijdelijk invulling kan krijgen’. De mogelijkheid van het oprichten van een coöperatieve werd onderzocht, alsook de piste om het platform te verbinden met het zich ontwikkelende buurtbeheer voor de toekomstige wijk, zodat kunst een vanzelfsprekende plaats zou krijgen naast gemeenschappelijke diensten als groenbeheer, sporthal en crèche. We organiseerden verschillende workshops met o.a. Dyab Abou JahJah, Lode Vranken (Futurefarmers)³ en het kunstenaarsduo Katleen Vermeir en Ronny Heiremans. Waar aanvankelijk gedacht werd aan een concrete, vaste plek voor het platform, bleek in de loop van het project dat die ‘vrijplaats’ geen eenduidige plek zou worden, maar in wisselende gedaanten en op verschillende plekken opduikt.

In de publicatie ‘Meer dan object’ stelden we dat het programma ‘wil bijdragen aan een meer gemeenschappelijke toekomst voor deze plek: de verschillende projecten zijn erop gericht huidige en toekomstige bewoners meer gevoeligheid te laten ontwikkelen voor de omgeving waarin ze wonen en

Lotte Geeven & Yeb Wiersma

Diffusion - Essence de Rabot (2017-2018)

Hoe vang je de emoties van een massa mensen? Hoe kun je een appèl doen op het onderbewuste? Met deze vragen als vertrekpunt creëerden kunstenaars Lotte Geeven en Yeb Wiersma (Amsterdam, NL) *'Diffusion - Essence de Rabot'*.

Op zoek naar de primaire, instinctieve taal van emoties stuitten de kunstenaars op de rol van chemo-signalen; hormoonstoffen aanwezig in het menselijk zweet die emoties naar anderen communiceren. Hiermee besloten ze een parfum (essence) te maken, bestaande uit een extract van transpiratievocht afkomstig van honderd inwoners uit de wijk het Rabot in Gent. Op 6 oktober 2017 vroegen de kunstenaars de deelnemers een steriel T-shirt gedurende een etmaal op de huid te dragen om zo het zweet, doordrongen van stemmingen, op te kunnen vangen.

Er meldden zich rechters, bouwvakkers werkzaam op de Tondelier-site, winkeliers en nachtclubeigenaren die bereid waren het T-shirt te dragen voor één dag en één nacht. De volgende ochtend werden de shirts, nu geladen met signaalmoleculen, in de lokale parfumzaak ter plaatse gedestilleerd.

Het resultaat is een turbulent concentraat: Essence de Rabot. Dit geurloos parfum bevat het moleculaire aura van de feromonen die op deze ene dag in oktober werden geproduceerd – tijdens seks, affectie, euforie, angst en woede. Een deel van de 'essence' zal ritueel verneveld worden in nieuwe appartementen op Tondelier.

De kunstenaars ontwierpen een handgeblazen fles (in zijn vorm refererend naar destillatieapparatuur) die een definitieve bestemming krijgt op een nog nader te bepalen locatie in het Rabot of op Tondelier. In de tussentijd wordt de fles in bewaring gegeven aan het Design Museum van Gent, waar in het najaar van 2018 het parfum wordt gelanceerd met de première van de korte film *Diffusion - Essence de Rabot*. De film toont de zoektocht van de kunstenaars naar het 'vangen' van de menselijke emoties.

<http://diffusionderabot.com>

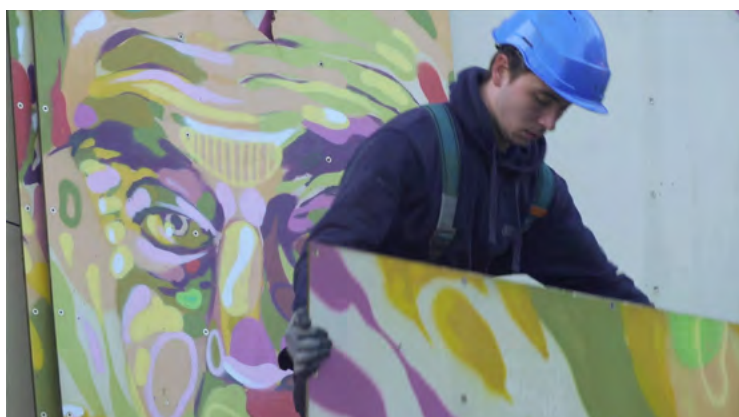
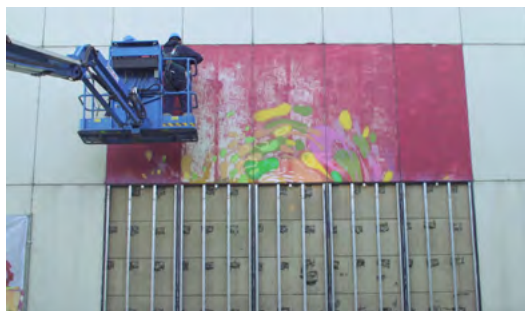
haar geschiedenis, en bieden een platform waarin kan worden meegeacht over de betekenis van deze plek in de stad.' Een voorbeeld hiervan is het werk van Petra Stavast rond Koen Blicck, een belangrijke verbindende figuur in de wijk.

Met een serie interventies trekt Stijn Van Dorpe een denkbeeldige lijn tussen de stadsontwikkeling, de buurt daaromheen en bestaande kunstplekken in de directe omgeving, in het bijzonder galerie Tatjana Pieters en de Herbert Foundation. Zo confronteert Van Dorpe realiteiten die normaliter langs elkaar heen bestaan op radicale wijze met elkaar. In de zomer van 2018 vormde de happening 'Building an art community' een volgende stap in dit langlopende onderzoek.

Petra Stavast
Koen Blicck

HD video stills
Camera en geluid: Roel van Tour
Scène: Rabottoren II, mei 2017

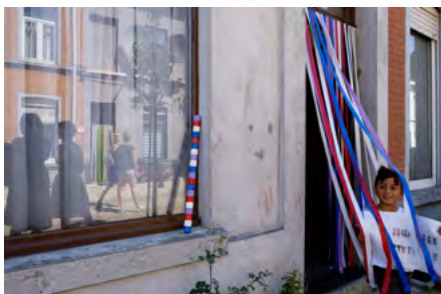
Het werk van Petra Stavast draait rond de persoon en het gedachtegoed van Koen Blicck, de begin 2015 overleden pastoor van het Rabot (de wijk die grenst aan Tondelier en waar veel immigranten wonen).

Zijn afscheid bracht alle verschillende geloofsgemeenschappen in het Rabot op de been. Stavast heeft de pastoor nooit ontmoet, maar is geboeid door zijn verbindende persoonlijkheid en probeert hem te leren kennen via de herinnering van mensen en organisaties uit de buurt. Ze documenteert in uiteenlopende media hoe er met de nagedachtenis aan de man wordt omgegaan. Op haar initiatief werd in juni 2016 het toekomstige plein op Tondelier, dat het Rabot met de nieuwe wijk zal verbinden, hernoemd tot Koen Blicckplein. Officiële gemeentestukken, documentatie van de onthulling van het straatnaambord door de burgemeester en filmbeelden van het door de jaren heen veranderende plein maken deel uit van het archief rond Koen Blicck dat Stavast aanlegt. Ook andere handelingen worden gefotografeerd en gefilmd. Op een van de inmiddels afgebroken, roemruchte Rabottorens stond een graffiti-portret van Koen Blicck, aangebracht op metalen platen die de toren bedekten. Bij de start van de afbraak van de toren in 2017 vroeg Stavast aan de aannemer om de platen met de graffiti van het gebouw te halen. Ze werden opgeslagen in de crypte van de kerk en wachten daar op een definitieve herbestemming in de buurt van het Koen Blicckplein, dat in 2024 wordt opgeleverd. Zo bouwt Petra Stavast in samenwerking met betrokkenen in de buurt, een filmmaker en een schrijver geleidelijk aan een archief dat de stof zal leveren voor een film en een boek. Eind 2019 verschijnt een eerste publicatie.

Van Dorpe / Cottin / Cadere
Building an art community

happening, 1 juli 2018

In de vroege jaren zeventig vervaardigde kunstenaar André Cadere stokken, 'barres de bois rond', mathematisch volgens kleur geordende houten blokjes, waarbij deze reeksen telkens met één fout verstoord werden (een omwisseling van twee kleuren). Met deze 'schilderijen zonder einde' verscheen hij zowel op openingen van hedendaagse kunsttentoonstellingen als in andere private of openbare ruimtes. Omdat Cadere relatief veel tentoonstellingen in België had, belandden een groot aantal van zijn werken in Belgische kunstcollecties. Ruim dertig jaar na Cadere maakte Audrey Cottin deze kunstwerken in bezit van Belgische kunstverzamelaars na maar dit keer met behulp van opgerolde plastic linten van industrieel vervaardigde vliegengordijnen. Nog eens tien jaar later ontrolt Stijn Van Dorpe kopieën van deze

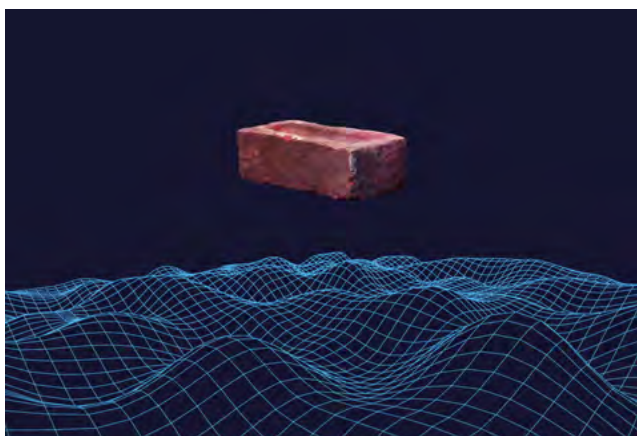
imitaties en herstelt ze tot functionele vliegengordijnen, die geschonken worden aan geïnteresseerde bewoners van de Watervlietstraat in de Gentse Rabotwijk. Op zondag 1 juli 2018 vond een happening plaats die van start ging bij galerie Tatjana Pieters aan de Nieuwe Vaart. Via de brug over het Verbindingskanaal wandelde het publiek met remakes van Audrey Cottin naar de Watervlietstraat, waar de uitgerolde remakes van Van Dorpe aan deurposten waren bevestigd. Een aantal genodigde verzamelaars verschenen ten tonele met een originele stok van André Cadere. Met deze geënceneerde rituele handeling werden de drie versies van Cadere's stokken voor de deurposten bijeengebracht, en warm ontvangen door de buurt. Een film over de happening wordt in het najaar van 2018 getoond bij galerie Tatjana Pieters.

Kelly Schacht
Atlas of Assembly

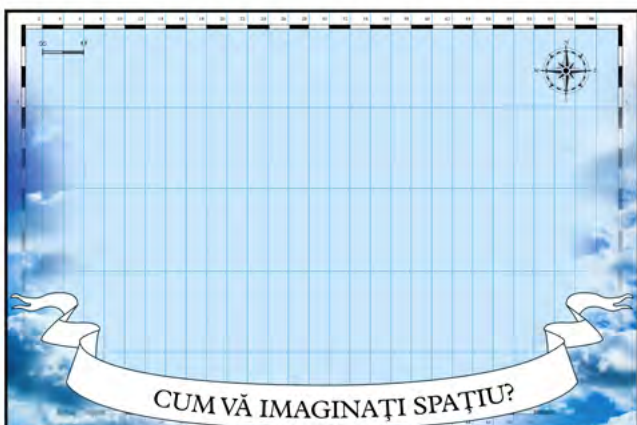

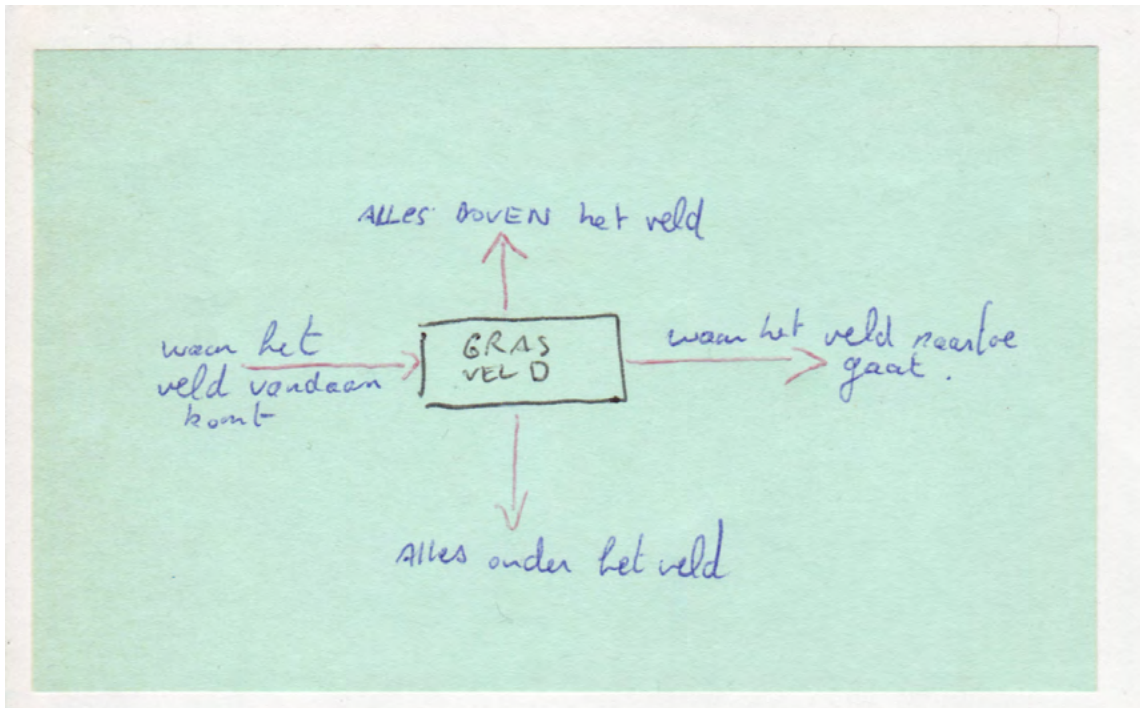
De Atlas waar Kelly Schacht aan werkt bestaat uit beelden en teksten die reageren op de context van de Tondeliersite. De tekstwerken op de achterkant van bestaande banieren van Tondelier nv en op panelen die ze een specifieke plek geeft op de bouwsite, willen een dialoog met de omgeving op gang brengen. De werken geven een stem aan verschillende personages die Schacht ten tonele voert, zoals het personage Tondelier zelf (een banier in het Turks begint met 'Hallo, ik ben Tondelier'), of de monumentale gasmeters op het terrein ('Dear No Man's Land, I am a landmark of heritage – but I dream...')

Tot aan de start van de saneringswerken op Tondelier speelde op een voetbalveldje op de site een team van jongens uit de buurt, onder leiding van trainer Alain ('dat houdt ze van de straat, en mij ook'). Op grote panelen langs het veldje stond de graffiti 'What doesn't destroy you makes you stronger'. Veldje, spelertjes en graffiti zijn inmiddels verdwenen. In samenwerking met de maker van de graffiti reproduceert Kelly Schacht de tekst op een trainingspak voor Alain. Hij zit nu zonder veldje en hoopt in de nieuwe buurtsporthal op Tondelier een nieuw team te kunnen vormen.

Een van de beelden uit de atlas van Schacht is een baksteen, die model staat voor het bouwproject. Ook reageert Schacht op elementen uit het werk van de andere kunstenaars binnen PILOOT. Ze is gefascineerd door de kunstarm/prothese van pastoor Koen Blicck (zie het werk van Petra Stavast) en maakte een beeld van deze arm tot onderdeel van haar atlas. Een miniatuurversie van het marmeren kunstobject dat met de sloop uit een van de gebouwen op Tondelier verdween, in hetzelfde blauwe Badiglio marmer, doet dienst als *conversation piece* om in de buurt op zoek te gaan naar de betekenis van het verdwenen kunstwerk.

Schets door Janwillem Schröfer, oud-directeur van de Amsterdamse Rijksakademie, tijdens een werkbepreking

Filip Van Dingenen

Richtingen/directions

2015 - ongoing

De schets 'het grasveld' toont hoe Filip Van Dingenen de site onderzoekt vanuit verschillende richtingen:

waar het veld vandaan komt = de geschiedenis van de site

alles onder het grasveld = de site in transformatie, het traceren en verweekeld geraken in de sanering

waar het veld naartoe gaat = de toekomst van de site, een moeilijkheid doordat er zeer veel partners met verschillende belangen betrokken zijn in het bepalen van die toekomst

alles boven het grasveld = het niet meetbare, ondefinieerbare en het niet gangbare in een dominant narratief over het grasveld

Gedurende meerdere jaren verrichtte Van Dingenen verschillende handelingen op de site. Zo nodigde hij een feng shui specialiste uit om in een workshop advies te verlenen over het bouwproject, zoals gebruikelijk is in China, waar dergelijk advies de waarde van het vastgoed mee bepaalt. De door de feng shui specialiste onderzochte windrichtingen liet Van Dingenen verkennen door schoolklassen uit de buurt. Vanuit de plekken waar de vier toekomstige toegangspoorten tot de nieuwe wijk gepland zijn, zochten de kinderen hun weg op het terrein, gewapend met witte bouwhelmen voorzien van camera's. Deze beelden krijgen relevantie wanneer het bouwproject verder gevorderd is. Omwonenden associëren Tondelier momenteel met de penetrante geur die vrijkomt bij de sanering van de teerkernen die in de door de gasfabriek vervuilde grond zitten. Het perspectief onder de grond onderzoekt Van Dingenen door het traject van de sanering te volgen van Tondeliersite tot verbrandingsoven.

Ook Filip Van Dingenen concentreert zich op geheel eigen wijze op het in kaart brengen van de Tondeliersite. Van Dingenen is betrokken bij de ontwikkeling van het platform met de speelse aanpak die zijn artistieke onderzoeksmethode kenmerkt.

De verschillende bij het pilootproject betrokken partijen hebben uiteenlopende ambities, verwachtingen en belangen bij deze plek en daardoor ook een ander perspectief op de invulling van de site. Het zoeken naar een gemeenschappelijke taal tussen betrokken partijen noemt Van Dingenen ‘nieuwe vormen van diplomatie’, iets wat ook in zijn verdere werk een belangrijke rol speelt. Hij verwijst daarbij onder meer naar Donna Haraway, die met haar boek *Staying with the trouble* pleit voor ‘making kin’ – het tot stand brengen van verwantschap – als een manier om interactie mogelijk te maken in een wereld die door verschillende soorten bewoond wordt.

We proberen deze dialoog te voeren door operationeel overleg met het projectteam van de opdrachtgever, maar bijvoorbeeld ook door het organiseren van een lunchbijeenkomst met de directies van de verschillende partijen.⁴ Zo ontstond het idee van een kunstfonds voor Tondelier, als model voor kunst bij stadsontwikkeling: in de basisakte van de nieuwe woningen op Tondelier zou de verplichting worden vastgelegd dat kopers een vast percentage van de kostprijs van de woning in een kunstfonds moeten storten. We wijdden er een workshop aan met de ontwikkelaar en bekeken de mogelijkheden met de notaris uit het bestuur van de vzw. De ontwikkelaar toetste het idee bij toekomstige kopers, maar het bleek ‘commercieel gezien een afknapper’ te zijn. Daarmee eindigde het experiment voortijdig.

In lijn met Donna Haraway stellen we echter aan de opdrachtgevers voor ‘to stay with the trouble’ en de dialoog voort te zetten. We werken aan een nieuw convenant tussen de betrokken partijen (als opvolger van de overeenkomst voor het Pilootproject die loopt tot eind 2019), waarmee PILOOT een blijvende plaats voor kunst op deze plek wil vrijwaren.

⁴ Lunchbijeenkomst mei 2017 in verkoopkantoor Tondelier, met de kunstenaars, het bestuur van vzw PILOOT en de directies van de opdrachtgever: Tondelier Development nv en de betrokken stadsdiensten, cultuur en ruimtelijke ordening.

iii.

Het Heilig Hartmonument te Genk: aanleiding voor deze kunstopdracht

OPDRACHTGEVER**Stad Genk****PROJECTTEAM****Emmy Vandersmissen** cultuurbeleidscoördinator**Kristof Reulens** coördinator Erfgoed en Kunsten**Ann Gielen** medewerker Erfgoed en Kunsten**Anniek Nagels** Schepen van Cultuur en Jeugd**LOCATIE****Hoogstraat 2-4 in Genk****AANLEIDING**

Het stadsbestuur van Genk krijgt geregeld vragen rond de herdenking van oorlogsslachtoffers. Naar aanleiding van een vraag van vertegenwoordigers van het verzet besliste het schepencollege om het beschermde Heilig Hartmonument, hét Genkse oorlogsmonument, hierin centraal te stellen. Met het oog op een brede gedragenheid wil Genk, overeenkomstig haar visie rond kunst in de openbare ruimte, mogelijkheden scheppen voor een hedendaagse artistieke transformatie van dit monument (inhoudelijk en fysiek). Hiermee kan idealiter ook antwoord worden geboden op nieuwe vragen rond oorlogsherdenking in brede zin.

OPDRACHTSITUATIE

Het Heilig Hartmonument is een beschermd monument (januari 2014) dat als dusdanig fysiek behouden moet blijven maar waar enige toevoegingen en aanpassingen in overleg met het agentschap Onroerend Erfgoed aan kunnen gebeuren. De keuze om het Heilig Hartmonument officieel uit te roepen tot hét Genkse oorlogsmonument kwam er nadat de werkgroep 'Het verzet' een verzoek had ingediend voor een apart oorlogsmonument. Deze groep herkent zich niet in het huidige oorlogsmonument en voelt zich bijgevolg ook niet erkend als oorlogsslachtoffers. Het stadsbestuur is niet ingegaan op het verzoek maar nodigt de werkgroep uit om aan te sluiten bij het project van 'transformatie' van het Heilig Hartmonument tot een breed, gedeeld oorlogsmonument. Het monument bevindt zich voor het oude gemeentehuis aan een vrij drukke weg met auto-, fiets- en voetgangersverkeer. Het initiële uitgangspunt van het Heilig Hartmonument werd tijdens het traject opengetrokken naar de brede vraag rond herdenken.

BEGELEIDING (2014-2015)

Koen Van Synghel initieerde de ontwikkeling van een 'wegingsinstrument voor de rol en betekenis van monumenten in Genk', maar was niet betrokken bij de realisatiefase van het kunstproject. Het instrument staat los van de kunstopdracht.

Ronald Van de Sompel begeleidde de opdrachtgever bij de opdrachtformulering en de kunstenaarsselectie. Hij bleef betrokken tijdens de realisatiefase (2016-2018) als klankbord voor de kunstenaars.

KUNSTBUDGET

€ 50.000 (€ 35.000 opdrachtgever + € 15.000 Pilotprojecten)

KUNSTENAARS**Denicolai & Provoost**

i.s.m.

Bakkerij Goiris

Bakkerij Kuypers-Pauwels

Bakkerij Tomassen

Mieke Bakt

Bij den bakker

KUNSTPROJECT**Tien Taarten (2018)**

Tien Taarten – Denicolai & Provoost

Ronald Van de Sompel

Tien Taarten is een artistiek project, geconcipeerd door Simona Denicolai en Ivo Provoost in samenwerking met leden van de lokale gemeenschap. De afgelopen jaren dienden een aantal individuen en groepen een aanvraag in bij de Stad Genk voor de oprichting van een monument. Het *herdenken* van het herdenken in samenspel met de uitdrukkelijke wens van de opdrachtgever om dit *herdenken* artistiek gestalte te geven aan de hand van een participatief traject, werd het uitgangspunt voor het nadenken over een reproduceerbaar ‘monument’ dat wordt ontwikkeld in en door ontmoetingen met de levenden, in het heden. De opdrachtformulering hield met name in dat de artistieke uitkomst afhankelijk zou zijn van het verloop van de samenwerking tussen de kunstenaars en de betrokken burgers of verenigingen. Simona Denicolai en Ivo Provoost kozen voor het ontwerpen van een reeks taarten in opdracht van tien verenigingen uit de lijst met aanvragen.

Daniëlle gebak

Taart voor de overledenen zonder graf

Vieze Taart

Barbarataart

Taart voor de deportatie van joodse vluchtelingen

Verzetstaart

Vlindertartaart

Ford Genk Taart

DOVO choco sleutel

iv.

De bouwwerf van het nieuwe Provinciehuis in Antwerpen

OPDRACHTGEVER**Provincie Antwerpen****PROJECTTEAM****Walter Rycquart** voormalig departementshoofd Cultuur**Marcel De Cock** voormalig diensthoofd Bibliotheek en Kunsten**Bob Daems** voormalig adviseur Beeldende Kunst**Daniël Verheyen** programmamanager nieuw Provinciehuis**Karl Cools** Departementshoofd Logistiek sinds 2018 met inbegrip van het beheer van de kunstcollectie van de provincie Antwerpen**Roel De Ceulaer** collectiebeheerder sinds 2018**LOCATIE****Koningin Elisabethlei 22 in Antwerpen****AANLEIDING**

De Provincie Antwerpen bouwt in hartje Antwerpen een nieuw Provinciehuis naar een ontwerp van Xaveer De Geyter Architects, in een nieuw park met publiek karakter. De bouw van het nieuwe Antwerpse Provinciehuis inspireerde de dienst Cultuur om deze 'klassieke' aanleiding voor een nieuwe kunstopdracht te koppelen aan de vraag welke bestaande of nieuwe kunstwerken uit de Provinciale kunstcollectie in het gebouw of in de onmiddellijke omgeving worden geïntegreerd. Het aankoopbudget werd de afgelopen jaren 'opgespaard' om ruimte te maken voor de creatie van een nieuwe buitensculptuur en de herintegratie van bestaande kunstwerken uit de collectie.

OPDRACHTSITUATIE

Met de sloop van het oude gebouw van de centrale administratie is een groot deel van de kunstcollectie zijn vertrouwde habitat kwijt. Het nieuwe Provinciehuis wordt niet de bestemming van de volledige collectie met een kleine 2.500 objecten (schilderijen, beeldhouwwerken, textiel, grafiek en geïntegreerde kunstwerken), die vooral de voorbije vier decennia zijn verzameld door de Provincie Antwerpen. De reeds bestaande kunstcollectie werd sinds het begin van de jaren 1970 systematisch uitgebouwd door deze overheid vanuit een drievoudige doelstelling: verfraaiing van het Provinciehuis, een representatief beeld schetsen van de kunstproductie in de Provincie Antwerpen en hierdoor de plaatselijke kunstenaars steunen. De vraag die in dit pilootproject aan de orde is, houdt verband met de Provinciale kunstcollectie in zoverre deze ook de representatie is van het publiek domein waar deze overheid zich kenbaar maakt. Met het besluit van de Vlaamse Regering om de bevoegdheid Cultuur van de provincies te schrappen en het verder inkrimpen van de fysieke openbare ruimte waarover deze overheid kan beschikken, handelt het zoeken van een bestemming voor deze Provinciale kunstcollectie meer dan ooit over de culturele waarde en betekenis van het publieke domein voor deze opdrachtgever.

BEGELEIDING (2014-2018)**Sara Weyns** bemiddelaar**Nico Dockx** kunstenaar-curator**Pieterneel Vermoortel** curator
en criticus**KUNSTBUDGET**

€ 160.000 (€ 120.000 opdrachtgever + € 40.000 Pilootprojecten)

KUNSTPROJECT EN KUNSTENAARS**(On)begane grond** (september 2015–2016)Kunstenaars: **Nico Dockx, Charif Benhelima, Sarah De Wilde, Joris Ghekiere, Tomo Savić-Gecan, Helmut Stallaerts, Steve Van den Bosch****Collectie van/voor** (december 2016 – januari 2017)Kunstenaar: **Willem Oorebeek** i.s.m. grafisch ontwerper **Amina Saâdi****Every collection hides another collection** (2018–2019)Kunstenaars: **Nico Dockx** i.s.m. **Roalt Zuidervaart**

Bewegingsmachines

Voorstellen voor de kunstcollectie van de Provincie Antwerpen

Koen Sels

Zijn er andere manieren denkbaar om met een collectie om te gaan dan de klassieke vormen van bewaring en (re)presentatie? En welke effecten hebben die alternatieven op hoe een collectie wordt gewaardeerd en hoe werken daaruit worden gelezen? Voor het pilootproject rond de collectie van de Provincie Antwerpen werd in verschillende fases, en met de inbreng van beeldend kunstenaars, curatoren en medewerkers van de Provincie, nagedacht over de integratie van de erg diverse, meer dan 2300 objecten tellende verzameling die de Provincie in de loop der jaren samenbracht. Een centrale plek in het project was voorbehouden voor het nieuwe Provinciehuis, dat als toekomstig onderdak en toonplek voor de verzameling een concrete vorm kan geven aan een vernieuwd collectiebeleid. Tegelijk werd nagedacht over nieuwe manieren om de collectie ook buiten die muren te laten leven.

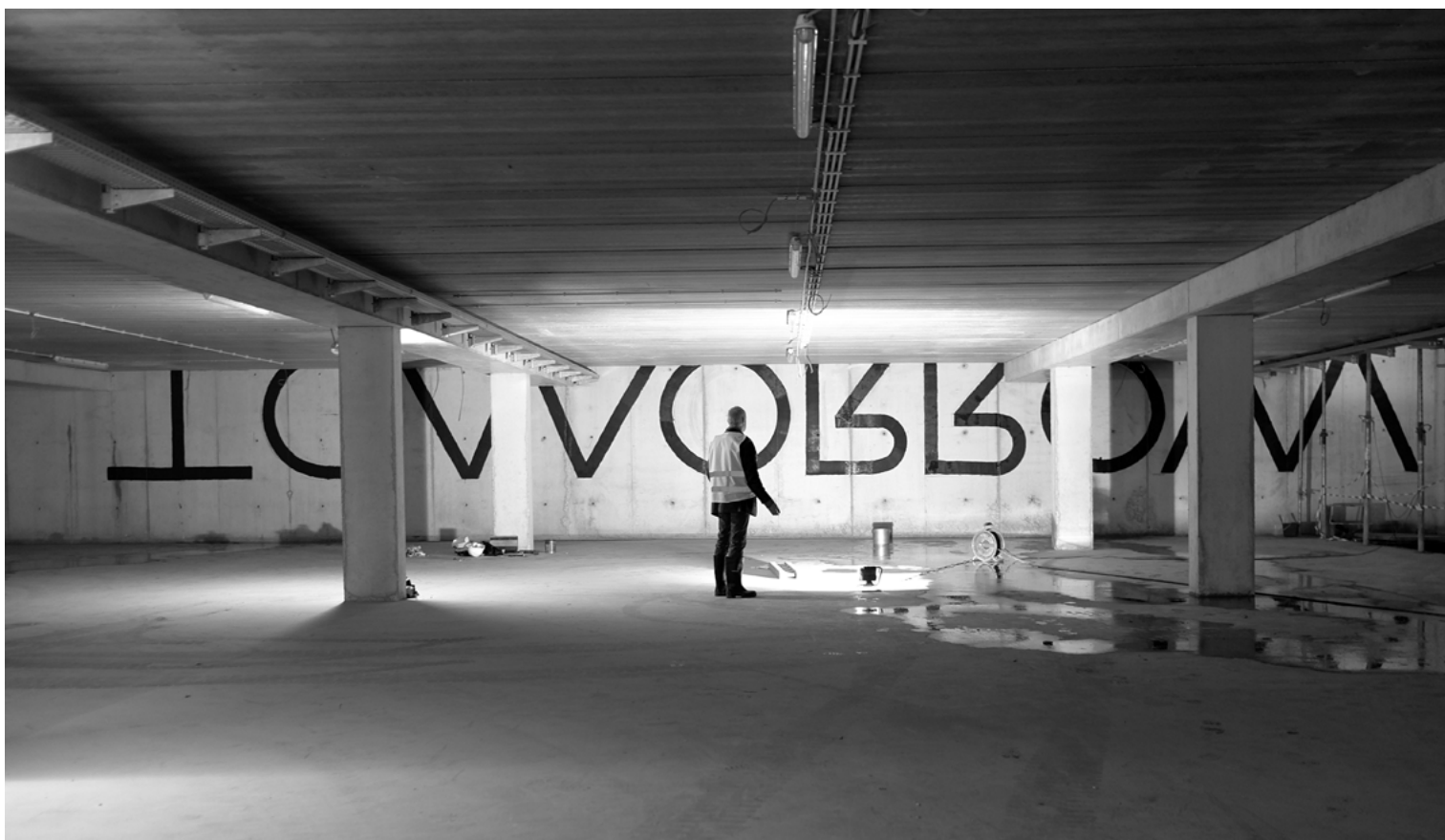
Nico Dockx en Sara Weyns zochten met hun curatorieel programma '(On) begane grond: Zaaïen, planten, oogsten' naar artistieke en curatorieële oplossingen voor het beheren en ontsluiten van de collectie. Dockx dacht daarbij vanuit zijn eigen kunstenaarspraktijk, waarin archivering een belangrijke rol speelt, in eerste instantie na over de beweeglijkheid van een collectie die in principe is stilgelegd. Ten eerste is de collectie door de bouw van het nieuwe Provinciehuis tijdelijk onwerkbaar door haar verspreiding. Daarnaast heeft de Provincie geen culturele bevoegdheid meer, waardoor het onzeker is of er in de toekomst nog een systematisch collectiebeleid zal bestaan.

De ingreep van Joris Ghekiere op de buitenkant van de funderingen wordt weerspiegeld aan de binnenkant ter hoogte van de ondergrondse parking van het gebouw.

Naar aanleiding van de symbolische ‘eerstesteenlegging’ werd in 2017 een eerste fase van dit programma uitgevoerd. Voor die gelegenheid selecteerde Dockx twee kunstenaars van wie werk is opgenomen in de collectie van de Provincie (Charif Benhelima en Joris Ghekiere) en een van de laureaten van de tweejaarlijkse prijs voor de beeldende kunst (Steve Van den Bosch). Zij kozen op hun beurt voor drie nieuwe kunstenaars, die nog niet in de collectie waren vertegenwoordigd: Sarah De Wilde, Tomo Savić-Gecan en Helmut Stallaerts. Onder de titel ‘(On)begane grond’ creëerden zij werk op de inmiddels begraven betonnen wanden van de fundamenteën, als tijdelijk zichtbare en toch ook permanente toevoegingen aan de collectie. Dockx en Weyns gebruikten de collectie als curatoriale machine: ze lieten de keuzes afhangen van de bestaande collectie en het historische cultuurbeleid van de Provincie.

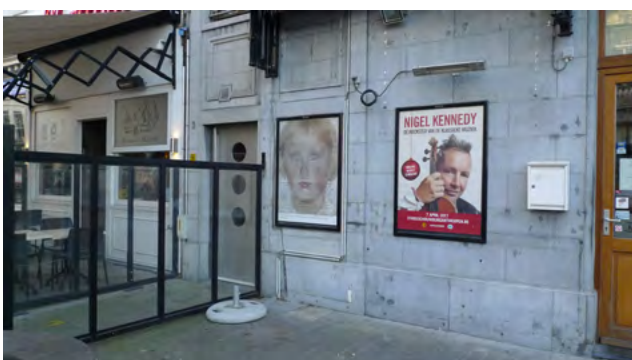
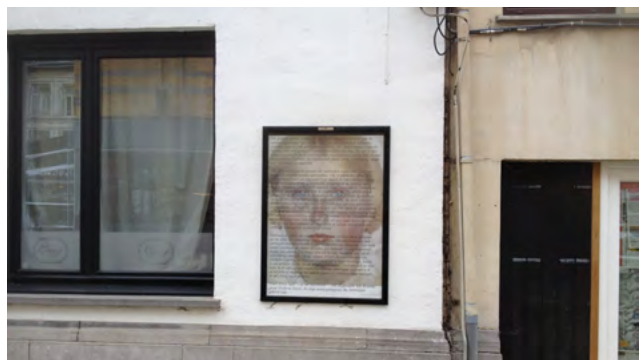
Een tweede luik werd opgezet door Pieter Vermoortel, die als curator gevraagd werd om na te denken over het aspect ‘openbaarheid’ van de collectie. Binnen haar onderzoeksproject ‘Verzamelde perspectieven’ focuste zij op de mogelijke integratie van een kunstwerk uit de collectie in de publieke ruimte. Onder de titel ‘Collectie van/voor’ creëerde de Nederlandse kunstenaar Willem Oorebeek in samenwerking met grafisch vormgever Amina Saâdi een nieuw werk op basis van het schilderij *Lucienne* door Pieter Rottie en de bijbehorende tekst uit de overzichtscatalogus van de collectie. Die nogal academische beschrijving werd bovenop het herschaalde meisjesportret gedrukt. Het resultaat werd van midden december 2016 tot midden januari 2017 als poster verspreid in het Antwerpse straatbeeld, als een alternatief antwoord op de vraag hoe een collectiestuk een nieuw, ander, publiek leven kan gaan leiden.

Nico Dockx deed een hele reeks voorstellen om het openbaar karakter van de collectie aan te kaarten, bloot te leggen en nieuw leven in te blazen. De opdrachtgever koos uiteindelijk voor een voorstel dat zal worden uitgevoerd op het gelijkvloers van het gebouw, waar de voor het publiek vrij toegankelijke hal is gevestigd (niet toevallig was op die plek ooit de ontoegankelijke ‘voorbouw’ van het vorige Provinciehuis, waar een groot deel van de collectie gevestigd was). Op deze prominente, open plek in het gebouw wordt een groot, representatief deel van de collectie samengebracht. Dockx ontwierp hiervoor een vierhoekige structuur die is opgebouwd uit verticaal georiënteerde houten balken. De module heeft niet echt een binnen- of buitenkant, en doet tegelijk dienst als centraal depot en als een variabele tentoonstellingsplek. Door zijn toegankelijkheid nodigt deze vorm ook uit om collectiestukken uit het archief te nemen en te laten circuleren in het gebouw of daarbuiten (het is bijvoorbeeld de bedoeling om de installatie ook een pendant te geven in de publieke tuin van het Provinciehuis, waar ze eveneens kan functioneren als katalysator voor de hernieuwde werking rond de provinciale kunstcollectie). Geen enkel stuk wordt voorgoed onzichtbaar gemaakt door het te archiveren. Het resultaat is een functionele, minimale en (letterlijk) transparante installatie, die weinig aandacht opeist voor zichzelf en zich als sculpturale vorm wegcijfert om plaats te ruimen voor de collectie.

Dockx koos er met deze vorm niet voor om aan de hand van de collectiestukken een sterk esthetisch of kunsthistorisch verhaal te vertellen, maar creëerde een abstracte, niet-subjectieve archiverings- en tentoonstellingsmachine. Het is aan anderen om zich die machine toe te eigenen en ze operationeel te maken en te houden. Het werk wil geen oordeel vellen over de artistieke waarde van de objecten in de collectie, het wil voor de Provincie slechts de mogelijkheid bieden — of zelfs de noodzaak creëren — om er zelf zorg voor te dragen, er blijvend mee aan de slag te gaan. Door de niet-hiërarchische, encyclopedische aanpak zijn werken van onbekende of vergeten kunstenaars evenwaardig aan die van bekende, is er geen wezenlijk verschil tussen tapijten, sculpturen en schilderijen... Op elk moment blijft een nieuwe constellatie of zelfs een uitbreiding van de objecten denkbaar.

Noch het project ‘(On)begane grond’ noch de installatie zijn afgeronde ‘werken’ van een autonome of expressieve kunstenaar, of van een autoritaire specialist. Beide projecten ontwikkelen open modellen, die steeds andere, concrete keuzes zouden kunnen genereren. De toevalligheden en lotgevallen die de collectiestukken ooit bijeenbrachten, worden daarom niet afgedekt maar net ter harte genomen. Het is, bijvoorbeeld, verleidelijk om de collectie van de Provincie te vernauwen tot enkele representatieve werken van gerenommeerde kunstenaars, maar het is misschien productiever om de uitgangspunten van een kunstintegratie steeds opnieuw in vraag te stellen (en je zo ook te blijven afvragen welke kunst het waard is om te worden getoond). Het project ‘Collectie van/voor’ brak dan weer met zowel de klassieke presentatieplek, als met de idee dat men een werk enkel kan presenteren in zijn ‘originale’ vorm. Ook hier brengt een alternatieve methode bestaande noties over wat een werk is en hoe het een toeschouwer moet bereiken in beweging.

V.

Reconversiezone van circa twee kilometer dwars door het centrum van Aalst

OPDRACHTGEVER

Stad Aalst en Netwerk

PROJECTTEAM

Voor de stad Aalst

Ilse Uyttersprot Schepen van Cultuur en Evenementen

Ann Van de Steen Schepen van Openbare werken en Stadsvernieuwing

Els Bonnarens Team Planning en Stadsvernieuwing

Hilde Roelandt bestuurssecretaris, Team Cultuur en Evenementen

Bert De Bruyn directeur Cultuur en Evenementen tot eind 2016

Elke De Schutter hoofd Team Cultuur en Evenementen sinds begin 2017

Bernadette Fortuin Team Cultuur en Evenementen

Kwinten Callens Team Cultuur en Evenementen

Voor Netwerk / Centrum voor Hedendaagse Kunst

Paul Lagring artistiek directeur Netwerk tot 2016

Annie Van Hoorick zakelijk directeur Netwerk tot 2016

Els Silvrants-Barclay en **Pieterneel Vermoortel**

artistieke directie Netwerk sinds 2016

LOCATIE

**Linker- en rechteroever van de Dender in Aalst
tussen de site Schotte en de site Tragel**

AANLEIDING

De dienst Planning en Stadsvernieuwing van de stad Aalst werkt aan de voorbereiding van een golf van stadsvernieuwingsprojecten voor de komende decennia. De Dender is de 'blauwe draad' die het stadshart van noord naar zuid dooradert en wordt de drager van die nieuwe stedelijke ontwikkelingen. De stad wil haar gezicht naar het water keren en nieuwe toekomstperspectieven uitzetten op sociaal, demografisch, economisch en cultureel vlak.

OPDRACHTSITUATIE

De loop van de Dender en haar oevers vormen het geografische kader voor de kunstopdracht. De Denderomgeving is een reconversiezone van circa twee kilometer die – dwars door het centrum van de stad – verschillende projectzones aan elkaar rijgt. Sommige van de sites zijn eigendom van de Stad of haar Autonoom Gemeentebedrijf, andere delen van de oevers zijn in private handen, alle samen maken ze van de schaal van het plangebied een bepalend gegeven in dit pilootproject. De opdrachtgever laat in het midden welke site of zone aanleiding kan zijn voor de pilootopdracht. Deze kunstopdracht betekent ook de start van de interne samenwerking tussen twee teams binnen de stadsdiensten, met name het Team Planning en Stadsvernieuwing en het Team Cultuur en Evenementen, die hun occasionele samenwerking met de lokale partner Netwerk willen verbreden. Als culturele speler de expertise rond kunst in opdracht aanscherpen om tot een visie voor kunst in de publieke ruimte en nieuwe methodieken te komen, is de uitdaging voor Netwerk in dit verhaal.

BEGELEIDING (2014-2015)

Arno Van Roosmalen

visienota en opdrachtformulering

Wineke Van Muiswinkel

projectleider tot start realisatiefase

KUNSTBUDGET

€ 146.000 (€ 121.000 opdrachtgever + € 25.000 Pilootprojecten)

KUNSTENAARS

Observatorium

KUNSTPROJECT

Dwarsligger, 2017

‘Wij, Aalstenaars. Wij, Dwarsliggers’

Ilse Roosens

Opbouw van de Dwarsligger

Nog voor de Denderomgeving in Aalst zichzelf heruitvindt en nieuwe bewoners aanmeren, biedt zij – al dan niet fysiek – ruimte voor kunst. Op 2 september 2015 vindt de ontmoeting tussen de opdrachtgevers van het pilootproject Denderzone Aalst en de kunstenaars van Observatorium plaats en verkennen zij per fiets samen de opdrachtlocatie. Observatorium creëert een ontmoetingsruimte op het water en gaat daarmee in op de uitnodiging een project te ontwikkelen dat interactie aanwakkert en geleidt naar publieke toe-eigening. De kunstenaarsgroep wil de Aalstenaar het stedelijke schouwspel vanaf de waterkant laten waarnemen en ontwerpt hiervoor een pontonbrug die ruimte biedt voor verpozing en beleving. De brug vermengt de vorm van een pergola met die van een gietijzeren brug en bestaat uit de houten letters ‘DWARSLIGGER’. De balkenstructuur is precies zo lang als de Dender breed is en kan met een motorboot verplaatst worden. De Dwarsligger kan parallel aan de oever liggen, of – zoals de naam doet vermoeden – een brug vormen tussen beide zijden van de Dender. Tijdens het ‘dwarsliggen’ is geen scheepvaartverkeer mogelijk en maakt de economie dus tijdelijk ruimte voor een symbolische verbinding tussen twee vanouds gescheiden delen van de stad. Na de opening op 28 april 2017 fungeert Observatorium vijftien dagen lang als brugwachter om de Dwarsligger te activeren voor het publiek. Dansers, beeldend kunstenaars, dichters en muzikanten worden uitgenodigd en tonen stadsbewoners hoe ze de brug kunnen innemen. De Aalstenaars kunnen de Dwarsligger immers huren, waarop die wordt verslept naar een van de locaties waar aanmeren mogelijk is. Dit vergt de nodige organisatie, dus goede afspraken tussen de verschillende stedelijke partners zijn cruciaal. De Dwarsligger deed intussen onder meer dienst als decor voor een videoclip van een lokale band, als platform tijdens de ‘Big Jump’ en als feestelijk kader voor een huwelijksreceptie.

In het proces van het pilootproject werd naast de realisatie van de Dwarsligger ook werk gemaakt van een tweede, veeleer beleidsmatig resultaat. Bij de stedelijke opdrachtgevers groeide de intentie om een lokale percentagereguleer voor kunst in opdracht te ontwikkelen en een kunstcel op te richten. Dit levert het bewijs voor een vernieuwend en duurzaam engagement richting de realisatie van kunstopdrachten in de stad. Nog voor de uitvoering van het project van Observatorium namen Els Silvrants-Barclay en Pieternel Vermoortel eind 2016 de directie van Netwerk over. Zij zetten de gesprekken met de stadsdiensten verder en sluiten in het najaar van 2016 een samenwerkingsovereenkomst met hen af. Daarin engageren ze zich in de eerste plaats voor het uitwerken van een visietekst rond kunst in de publieke ruimte, het oprichten van de stedelijke kunstcel en het maken van afspraken over een kwalitatieve projectaanpak. De accenten liggen voor hen op integrale bemiddeling (van creatie tot permanente ontsluiting en nazorg), het verruimen van de blik op kunst en het bijstellen van de verwachtingen die daarmee gepaard gaan. Op die manier verenigen de drie opdrachtgevers van het pilootproject Denderzone Aalst zich voor een goed gefundeerd traject rond kunst in opdracht op langere termijn.

De Dwarsligger in actie en als symbolische verbinding tussen linker- en rechteroever van de stad Aalst.

COLOFON

Naar een stimulerend kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte in Vlaanderen:

8 aanbevelingen voor beleid en praktijk

Deze publicatie verscheen ter afsluiting van de Pilotprojecten Kunst in Opdracht 'Meer dan object'.

In 2015 verscheen de publicatie 'Pilotprojecten Kunst in Opdracht. Meer dan object' over de opstartfase van het traject.

Initiatiefnemers

Vlaams minister van Cultuur, Jeugd, Media en Brussel

Departement Cultuur, Jeugd en Media

Team Vlaams Bouwmeester

Kunstenpunt

Stuurgroep (2016 - 2018)

Helena Vansteelant

Departement Cultuur, Jeugd Media

Katrien Laenen

coördinator Kunstscel – Departement Cultuur, Jeugd en Media

Dirk De Wit

Kunstenpunt

An Seurinck

Kunstenpunt

Catherine Robberechts

Team Vlaams Bouwmeester – Kunstscel Vlaamse overheid

Leen Hammenecker

coördinator Pilotprojecten Kunst in Opdracht tot eind 2015

Rudy J. Luijters

kunstenaar

Jeroen Boomgaard

Lector Art & Public Space Gerrit Rietveld Academie, Amsterdam

Publicatie

Redactie en beeldredactie

Katrien Laenen, An Seurinck

Coördinatie

Karolien Jansen

Eindredactie

Catherine Robberechts, Katrien Laenen

Fotografie

Niels Donckers (pp. 4, 8, 18, 22, 28); Leen Hammenecker (p. 6); Jan Hermans (p. 7); Lotte Geeven & Yeb Wiersma (p. 11); Roel van Tour (p. 12); Tomas Uyttendaele (p. 13); kopie van artikel door Guy Reynebeau uit Weekendbijlage De Morgen van 27 november 1982 p. 21 (p. 14); Kelly Schacht (p. 15); Janwillem Schröfer (p. 16); Denicolai & Provoost en grafisch vormgever Alexia de Visscher (pp. 20-21); Bob Daems (p. 25, p. 27); Jesse Willems (p. 24); Kwinten Callens (p. 30); Andre Dekker (p. 31); Wineke van Muiswinkel (p. 31); Charlotte de Goeij (p. 31)

Vormgeving

HI Princen + de Roy

Druk

Cultura, Wetteren

v.u. Luc Delrue, Arenbergstraat 9, 1000 Brussel

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd of openbaar gemaakt, door druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder de voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft ernaar gestreefd de wettelijke voorschriften inzake copyright toe te passen, maar kon niet altijd met zekerheid de oorsprong van de documenten achterhalen. Wie denkt nog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 9789040303968

D/2018/3241/268

NUR 640